

Prof. dr Duško Vejnović, redovni profesor Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik Evropskog defendologija centra Banja Luka, glavni i odgovorni urednik naučnih časopisa *Defendologija* i *Sociološki diskurs*

Populizam kao politički stil i strategija mobilizacije – podstiče stvaranje liderskih političkih stranaka

Pored ideološkog određenja, populizam se vrlo često razumije i kao politički stil. Ovo razumijevanje polazi od toga da populizam nije nužno prije svega skup preciznih idejnih sadržaja, nego način govora, nastupa, predstavljanja stvarnosti i konstruisanja političkog odnosa između vođe, naroda i protivnika. Kao politički stil, populizam se prepoznaje po jeziku neposrednosti, dramtizaciji političkog sukoba, simplifikaciji složenih pitanja, emocionalnoj mobilizaciji i insistiranju na tome da politički vođa govori „onako kako narod misli“, bez filtera, bez diplomatske obazrivosti i bez „licemjernog“ institucionalnog jezika. Ovakav stil počiva na nekoliko ključnih elemenata. Prvi je antiestablišmentska poza. Populistički akter se predstavlja kao neko ko nije dio otuđenog sistema, čak i kada objektivno pripada političkim, ekonomskim ili institucionalnim elitama. Bitno nije empirijsko porijeklo, nego stilizovana politička pozicija. Populista nastupa kao onaj koji raskrinkava privilegovane, govori ono što „drugi ne smiju reći“ i navodno vraća glas onima koji su dugo bili prećutani. Drugi element je moralna dramtizacija sukoba. U populističkom stilu politika nije prostor legitimnog neslaganja među različitim programima, nego pozornica na kojoj se sukobljavaju autentičnost i izdaja, narod i oligarhija, zdrav razum i pokvarenost, patrioti i neprijatelji. Treći element jeste personalizacija politike. Institucije, procedure i programi potiskuju se u drugi plan, dok u prvi plan dolazi figura vođe kao neposrednog tumača narodne volje. Kao

stil, populizam je izuzetno prilagođen savremenim medijskim uslovima. On je kratak, upečatljiv, konfliktan, lako prenosiv i pogodan za viralnu komunikaciju. Populistički govor nužno ne teži preciznosti, nego efektu. Njegova snaga nije u analitičkoj dubini, nego u političkoj rezonanci. On ne objašnjava složenost društvenih procesa, nego ih prevodi u emocionalno razumljive slike. **Korupcija postaje krađa od naroda.** Institucionalna kontrola postaje opstrukcija. Kritički mediji postaju neprijateljska propaganda. Migracije postaju prijetnja identitetu. Međunarodne organizacije postaju instrument kolonijalne volje. Upravo kroz takve transformacije populizam stvara osjećaj političke jasnoće u svijetu koji mnogi doživljavaju kao haotičan, nepravedan i neprozirno vođen.

Politički stil populizma posebno je važan zato što pokazuje da populizam ne mora uvijek da ima čvrstu organizacionu ili teorijsku strukturu da bi bio djelotvoran. Dovoljno je da postoji obrazac govora koji stalno proizvodi **opoziciju između „nas“ i „njih“**, između stvarnog života i institucionalnog cinizma, između običnog svijeta i privilegovanih centara moći. U tom smislu populistički stil može prodrijeti i u političke opcije koje se ne definišu nužno kao populističke. On može biti preuzet parcijalno, kao retorička tehnika, kampanjska strategija ili medijski performans. To dodatno otežava precizno razgraničenje između populizma kao specifične političke logike i populizma kao šireg stila savremene politike. Važno je, međutim, naglasiti da populistički stil nije politički neutralan. Iako na prvi pogled može izgledati samo kao „grublji“ ili „neposredniji“ način obraćanja javnosti, on nosi dublje posljedice. Kada se javni govor sistematski zasniva na ponižavanju protivnika, moralnoj apsolutizaciji vlastitog tabora i emocionalnom pojačavanju političkih sukoba, tada se sužava prostor za racionalnu raspravu i legitimno neslaganje. Populistički stil ne samo da osvaja pažnju; on mijenja normu političkog života. Ono što je nekada bilo smatrano neumjesnim, destruktivnim ili antidemokratskim postepeno postaje

uobičajen način političke komunikacije. Na taj način stil priprema teren za dublju promjenu političke supstance.

Populizam kao strategija mobilizacije

Populizam nije samo ideološki obrazac ni samo stil komunikacije; on je i politička strategija mobilizacije. U toj dimenziji on se pokazuje kao specifičan način organizovanja podrške, izgradnje kolektivnog identiteta i pretvaranja društvenog nezadovoljstva u stabilan politički kapital. Kao strategija, populizam djeluje tako što raspršene frustracije, ekonomske nesigurnosti, identitetske strahove i osjećaj političke napuštenosti prevodi u jedinstven politički narativ u kojem se masa pojedinaca preobražava u „narod“ kao političkog aktera. Ova transformacija je od presudne važnosti. U svakom društvu postoje različite vrste nezadovoljstva: nezadovoljstvo ekonomskim položajem, neefikasnošću institucija, korupcijom, socijalnom nepravdom, kulturnim promjenama, osjećajem gubitka statusa ili političke nevidljivosti. Sama po sebi, ta nezadovoljstva ne proizvode nužno jedinstven politički pokret. Ona mogu ostati fragmentisana, međusobno nepovezana i politički inertna. Populistička strategija sastoji se upravo u tome da ih simbolički objedini. Ona nudi zajednički jezik kroz koji različite frustracije dobijaju jedinstven uzrok, zajedničkog neprijatelja i politički smjer. Ključnu ulogu u toj strategiji ima konstrukcija „naroda“. Narod ovdje nije empirijska zbirka svih građana, niti pravno neutralna kategorija političke zajednice. On je politički proizveden kolektiv, zamišljen kao organska cjelina koja dijeli istu moralnu vrijednost, istu sudbinu i iste interese. Upravo zato populizam uspijeva da prevaziđe društvene razlike koje bi u nekom drugom kontekstu mogle biti izvor sukoba među njegovim pristalicama. Socijalne, regionalne, klasne ili obrazovne razlike privremeno se zamagljuju u korist višeg identiteta: pripadnosti narodu koji je navodno ponižen, izdan ili ugrožen. Tako se politička lojalnost ne gradi samo na interesu, nego na emocionalnoj identifikaciji. Strategija populističke mobilizacije naročito je efikasna u

uslovima krize. Kriza ovdje ne mora biti samo ekonomska, iako je ekonomska nesigurnost često važan faktor. Ona može biti i institucionalna, kulturna, demografska, geopolitička ili simbolička. Bitno je da postoji raširen osjećaj da se društveni poredak nalazi u stanju poremećaja, da uobičajeni mehanizmi više ne funkcionišu i da „obični ljudi“ gube kontrolu nad vlastitim životom. Populizam ne stvara nužno tu krizu, ali je interpretira i politički koristi. On krizi daje lice i jezik. Umjesto složenih i višestrukih objašnjenja, nudi jednostavan uzrok: elita je izdala narod. Umjesto institucionalne popravke, nudi moralni obračun. Umjesto sporog demokratskog pregovaranja, nudi hitnu mobilizaciju. U tom procesu vođa dobija centralno mjesto. Populistički lider nije samo organizator političke podrške, nego simbol jedinstva naroda. On se predstavlja kao neko ko ne posreduje između različitih društvenih interesa, nego ih neposredno utjelovljuje. Time se odnos između lidera i pristalica depolitizuje u klasičnom institucionalnom smislu, a personalizuje u simboličkom. Pristalice ne podržavaju samo program ili partiju; one podržavaju figuru koja navodno „govori iz njih“, „osjeća kao oni“ i „bori se protiv sistema“ u njihovo ime. Takva personalizacija izuzetno je važna za razumijevanje zašto populistički pokreti često opstaju i kada su njihovi programski učinci skromni, proturječni ili neuspješni. Ono što održava lojalnost nije uvijek rezultat politike, nego simbolički odnos identifikacije. Populizam kao strategija mobilizacije stoga ne treba shvatiti samo kao tehniku osvajanja izbora. On je širi oblik političke organizacije koji društvene tenzije prevodi u dugoročniji režim podrške. Kada je uspješan, on ne proizvodi samo većinu glasova, nego i trajno emocionalno stanje političke zajednice: stanje u kojem se vlast doživljava kao zaštitnik zajednice, a opozicija kao prijetnja. U tom smislu populistička mobilizacija lako prelazi iz izborne kampanje u permanentnu kampanju, iz političkog nadmetanja u stalnu moralnu mobilizaciju. To je jedna od tačaka na kojima populizam počinje izlaziti iz

okvira standardne demokratske politike i približavati se logici autokratizacije.

Lijevi i desni populizam

Jedna od važnih osobina populizma jeste njegova ideološka prilagodljivost. Budući da, kao „tanka“ ideologija, ne daje cjelovit pogled na društvo, on se može spojiti s različitim širim političkim projektima. Upravo zato savremena literatura često razlikuje lijevi i desni populizam. Ova razlika nije apsolutna niti iscrpljuje sve varijante populističke politike, ali je korisna jer pokazuje da populizam nije vezan samo za jednu ideološku tradiciju. I lijevi i desni politički akteri mogu usvajati populističku logiku, ali će se razlikovati u tome kako definišu narod, ko je za njih elita i ko se predstavlja kao politički neprijatelj. Lijevi populizam tipično gradi suprotnost između naroda i ekonomski privilegovanih elita. U njegovom fokusu nalaze se socijalna nejednakost, oligarhijska kontrola nad ekonomijom i politikom, finansijalizacija, otuđenost liberalnog establišmenta i nepravde globalnog kapitalizma. Narod se u tom okviru zamišlja kao široka koalicija potlačenih, prekarnih, isključenih ili potčinjenih slojeva društva. Elita je prije svega ekonomska i politička kasta koja koristi institucionalni sistem za sopstvenu reprodukciju. Lijevi populizam zato često insistira na preraspodjeli, socijalnoj pravdi, demokratizaciji ekonomije i vraćanju političke kontrole „običnim ljudima“. Desni populizam, s druge strane, mnogo češće definiše narod kroz kulturni, nacionalni, civilizacijski ili etnički identitet. U tom okviru narod nije prvenstveno klasna zajednica, nego moralno i kulturno homogena cjelina čiju autentičnost ugrožavaju vanjski i unutrašnji neprijatelji: migranti, manjine, kosmopolitske elite, međunarodne organizacije, liberalni mediji, nevladine organizacije ili „dekadentni“ kulturni obrasci. Desni populizam se zato ne mobilizuje prvenstveno protiv ekonomske eksploatacije, nego protiv navodnog gubitka identiteta, suvereniteta, tradicije i kulturne sigurnosti. Njegova ključna emocija često

nije klasni gnjev, nego kombinacija straha, resentimana i simboličkog osjećaja potisnutosti. Ipak, razlika između lijevog i desnog populizma ne znači da među njima nema dodirnih tačaka. Oba koriste moralizovanu podjelu između naroda i elite. Oba insistiraju na tome da postoje akteri koji su otuđeni od stvarnog života zajednice. Oba teže pojednostavljenju političkog prostora i izgradnji snažne emocionalne identifikacije. Oba su skeptična prema posredničkim institucijama koje ograničavaju neposredno izražavanje volje naroda. U tom smislu, i lijevi i desni populizam dijele jednu duboku strukturu: antielitizam, majoritarni impuls i sklonost da pluralističku složenost društva pretvore u moralno jednoznačan politički konflikt. Za ovaj pogled i osvrt posebno je važan desni i etnonacionalni oblik populizma, jer on ima snažnu vezu sa političkom stvarnošću Balkana i Bosne i Hercegovine. U takvim kontekstima narod se rijetko konstituiše kao građanska zajednica svih članova političke zajednice. Mnogo češće se definiše kao etnički, nacionalni ili konfesionalni kolektiv kojem navodno prijete vanjska ili unutrašnja opasnost. To znači da populistička logika dobija dodatnu snagu iz već postojećih identitetskih podjela, istorijskih trauma i političkih mitova. Tada se sukob s elitom ne odvaja jasno od sukoba s „drugima“, nego se oba nivoa često prepliću. Elita može biti i unutrašnji izdajnik i strani agent, a narod i socijalno oštećena i simbolički ugrožena zajednica. Upravo tu postaje jasno da populizam nije politički sadržajno nevin. Iako može nastupati u različitim ideološkim oblicima, njegova unutrašnja logika uvijek nosi rizik sužavanja političkog pluralizma. Kada god se narod predstavi kao jedinstven i moralno čist subjekt, otvara se pitanje ko ima pravo govoriti u njegovo ime i ko biva isključen iz te definicije. U tom trenutku populizam, bez obzira na svoju lijevu ili desnu varijantu, prestaje biti samo kritika elite i postaje borba za monopol nad političkom autentičnošću. A taj monopol predstavlja jednu od ključnih tačaka na kojima

populizam počinje kliziti prema dublje antidemokratskim implikacijama, liderskim politikama i strankama i klizi prema autokratiji i tiraniji.